

References

1. Samars'ka O. O. Tehnokraticeskaja vlast' i sud'by demokrati / Filosofskaja mysl'. – 2013. – №6. – S.590–624. DOI: 10.7256/2306-0174.2013.6.605. – URL: http://e-notabene.ru/fr/article_605.html
2. Sen–Simon A. Izbrannye sochinenija. – M.: Mysl', 1948. – T.1. – 453 s.
3. Skyrtach V. M. Konceptualizacija sub'jekta ta i'i' antropologichni naslidky / Gileja. – K.: PP «Vydavnytstvo «Gileja»», 2017. – Vyp.25. – S.101–110.
4. Habermas Ju. Tehnika i nauka kak «ideologija». – M.: Praxis, 2007. – 208 s.
5. Thomson G. Technocracy Facts, information, pictures. Encyclopedia.com articles about Technocracy. www.encyclopedia.com (2008). – URL: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/sociology-and-social-reform/sociology-general-terms-and-concepts-18>

Martynov R. S., PhD, Associate Professor of Philosophy Department at Donbass State Pedagogical University (Ukraine, Slavyansk), Martynovrs81@gmail.com

Bilous M. A., student, Department of Philosophy, Socio–Political and Law Sciences of Donbass State Pedagogical University, Donbas State Pedagogical University (Ukraine, Slavyansk), fmbelousmikhail@gmail.com

Technocratic consciousness: the origins and prospects of research

The purpose of this research is to determine the origins and perspectives of the research of technocratic consciousness. The authors propose the analytic of the most cognitive guideline of technocratic consciousness and study its ontology. The article demonstrates the logic expediency of the technocratic consciousness study from the discovery of its essence and structure to its socio-philosophical dimensions, to the definition of its power intentions in ideology, politics, etc. The danger of the technocratic consciousness dominance is revealed, the threat of a subject being in an artificial technical world is shown. It is proved that science and technocratic consciousness lead to a reduction of democracy in modern societies, which is often replaced by expert opinions or decisions of the managerial staff. The importance of counteracting technocratic political consciousness and ideology with the help of democratic mechanisms that can create entities and that shape and rely on public opinion is shown.

Keywords: *technocratic consciousness, subject, technocracy, power, consciousness, ideology.*

* * *

УДК 130.1:159.95+7.01

Овчаренко Н. М.,
аспірантка кафедри теорії культури
та філософії науки, Харківський
національний університет ім. В. Н. Каразіна
(Україна, Харків), ovcnataliia@gmail.com

**АНТРОПОЛОГІЧНІСТЬ ПРОЦЕСУ МЕТАФОРИЗАЦІЇ
ЯК ЕЛЕМЕНТА МИСЛЕННЕВОГО ПРОЦЕСУ**

Процес метафоризації розглядається як невід'ємна частина мисленнєвого процесу у свідомості та несвідомому людини. Аналізуються способи спілкування тварин у порівнянні з людськими, поняття сигналу у людини та тварини, спільні риси у процесах абстрагування та метафоризації, роль свідомості та несвідомого при створенні метафори, а також особливості перебігу творчого процесу та місце метафори у ньому. Особлива увага приділяється класифікації сигналів тварин у спілкуванні, класифікації видів абстрагування, а також особливостям функціонування фразеологізмів, прислів'їв та приказок як елементів народної творчості. Метафора у статті позиціонується як антропологічна константа. Обґрунтовується твердження, що «мова» тварин емоційно навантажена, і емоційність у людській мові має певні витоки з емоційності тварин, тож її проявлення можливе переважно за допомогою метафори.

Ключові слова: *метафора, процес метафоризації, антропологічність, сигнал, мова, абстрагування, знак, символ, несвідоме.*

Метафора привертає увагу багатьох вчених, оскільки використовується не тільки як стилістичний засіб у

художній літературі, а й як механізм для формування концептів у людській свідомості. Проблемою процесу метафоризації займаються філологи, філософи, психологи, антрополози та культурологи, серед них варто згадати Дж. Лакоффа та М. Джонсона, Д. Девідсона, М. Блека, М. Дамміта, Р. Порті, Є. Кассіраера, Д. Серля та ін.

Актуальність даної статті зумовлена процесами технологізації та глобалізації суспільства, що провокують зміни у мові та мистецтві, при цьому метафора відіграє важливу роль у даних змінах. Метою статті є визначення метафори як явища, властивого тільки для людини, та дослідження елементів мисленнєвого процесу, що задіяні у процесі метафоризації. Для цього розглянемо способи спілкування тварин у порівнянні з людиною, поняття сигналу у людини та тварини, спільні риси у процесах абстрагування та метафоризації, роль свідомості та несвідомого при створенні метафори, а також особливості перебігу творчого процесу та місце метафори у ньому.

У той час, коли людина передає інформацію переважно за допомогою мови, тварини використовують сигнали для спілкування, серед яких можна виокремити такі: запах (хімічні сигнали), форма та колір тіла (наприклад, у хамелеона), ритуальні рухи (наприклад, шлюбні танці), жести та міміка, електромагнітні сигнали (біolumінесценція деяких морських риб), акустичні сигнали, спів у птахів. Необхідно підкреслити, що особливістю «мови» тварин є її *емоційний характер*, а також те, що для спілкування між особинами одного або різного видів використовуються *сигнали*. Сигнал може трактуватися як код, що створюється та передається у простір. За Ж. Піаже, сигнал є десігнатом (вираженням), що несуттєво відрізняється від свого сигніфікату (змісту), але знак (у вигляді слова) є найбільш компактною формою десігнату [6, с. 56–57]. Якщо порівняти сигнали для спілкування тварин та ті, що збереглися у людини, необхідно згадати колір «тіла», оскільки, окрім різних видів татувань, пірсингу (наприклад, носіння сережек), людина може не тільки виражати, а й демонструвати для оточуючих за допомогою одягу стан радості (біла сукня у нареченої) або смутку (чорний колір як знак трауру). Необхідно додати, що, на нашу думку, вибираючи колір одягу, людина у різних точках Землі керується принципом «наслідування» природи, оскільки народи, котрі оточені яскравою природою, носять різнокольорові речі (наприклад, білий колір є кольором трауру в Індії); народи, що проживають на території, де відбувається зміна пір року, у тому числі приходять зима, носять неяскаравий одяг чорного, білого, коричневого кольорів. Якщо говорити про ритуальні рухи, то у людини вони зберігаються у вигляді танців, жести стали основою мови глухонімих, а міміка є сигналом, що швидше за слова здатна передати емоцію або настрій людини. Спів у людини, як і танці, став одним із багатьох видів мистецтва.

Якщо мова людини абстрактна, то «мова» тварин конкретна, оскільки у тварин є необхідність передачі сигналів у конкретній ситуації у даний момент часу. Доцільно буде навести такі приклади основних сигналів тварин: «увага»; «обережно, небезпека»; «рйтується, хто може»; «забирайся геть» [3]. Перші два сигнали можуть бути виражені за допомогою знаків (наприклад, знаки дорожнього руху), останній сигнал може бути виражений

у людини за допомогою жестів або міміки. На відміну від тварини, людина передає інформацію в абстрактній формі, за допомогою слів-символів, що є сигналами інших конкретних сигналів (за І. П. Павловим), а слово є сигналом сигналів. Ще однією суттєвою відмінністю людської мови є те, що вона зберігає інформацію про предмети, що відсутні, про події минулого та майбутнього; мова людини – не тільки спосіб передачі інформації, а й апарат її переробки. Мова – це система абстрагування від конкретних предметів та явищ навколишнього середовища, що обумовлює мислення, свідомість, науку, мистецтво та соціальну поведінку [3].

Пізнавальна діяльність людини неможлива без процесів абстрагування – мисленнєвої діяльності, що направлена на отримання абстракцій, тобто ідеальних предметів, тих, що не існують у матеріальній дійсності. У тварин відсутнє абстрактне мислення, хоча присутні такі зачатки мисленнєвої діяльності, як елементарний аналіз, синтез, експеримент, однак мислення як спосіб пізнання матеріального світу властивий лише людям [5, с. 333]. Абстрагування як вид пізнавальної діяльності дозволяє перетворити в об'єкт аналізу різноманітні якості предметів, опираючись на знаково-символьне опосередкування [2]. Розглянемо кожен вид абстрагування окремо. При примітивно-чуттєвому абстрагуванні виділяється одна ознака та ігнорується інша; при узагальнюючому абстрагуванні виділяється одна ознака у багатьох об'єктах; при абстрагуванні актуальної безконечності безконечні множини подаються у вигляді кінцевих. Оскільки тривалість людського життя не вимірюється безконечністю, можна припустити, що при формуванні людської свідомості відбувається ігнорування *неактуальних* для людини ознак. Розглядаючи ідеалізуючий вид абстрагування, необхідно підкреслити, що при ньому емпіричні дії об'єкта замінюються ідеалізованою схемою, ігноруються недоліки об'єкта, і у результаті виникають такі поняття, як «пряма», «абсолютно чорне тіло» та ін. [1]. Таким чином, світ ідеального – це відображення реальності через узагальнені образи, в ідеальному відображається «спрощена» та актуальна для людини реальність. З виникненням мови слова починають закріплюватися за явищами, абстракціями для того, щоб зміст не залежав від ситуації та ознак предмета, а також таким способом полегшується робота уяви. Отож, знаки та символи займають важливе місце у процесі абстрагування, а мова (як знак) є формою та засобом вираження матеріального реального [5, с. 330]. Хоча у поняття можуть бути виділені не тільки основні, але й несуттєві, випадкові, кількісні та якісні ознаки, не підлягає сумніву те, що у процесі абстрагування важливу роль грають механізми виділення та ігнорування, а об'єктом виділення та ігнорування є ознака. Абстрагування також можна трактувати як процес, у котрому із конкретного об'єкта виділяється ще один конкретний об'єкт.

Метафора може проявлятися у мові та мистецтві та створюється у свідомості за допомогою мислення у процесі творчої діяльності. Відомо, що створення метафор у мові свідчить про талант або нестандартність мислення людини, у той час як більшість людей можуть вживати у повсякденному мовленні вже створені метафори або фразеологізми, приказки та прислів'я, котрим, як і метафорам, властива образність. Щодо

результатів народної творчості, а саме фразеологізмів, прислів'їв та приказок, варто зазначити, що в них задіяні ті ж процеси, що відбуваються при метафоризації, наприклад: вони оперують поняттями частини та цілого, при цьому активно задіяні частини тіла («викинути з голови», «берегти як зіницю ока»); моральність передається через конкретні реальні ситуації, котрі мали місце у минулому («гуртом і батька легше бити», «моя хата з краю, нічого не знаю»); активно задіяні засоби перебільшення, применшення, абсурду, часто використовуються символи («аж волосся дибки стало», «коли рак свисне», «ахіллесова п'ята»). Таким чином, процес метафоризації присутній у народній творчості, причому створюється не індивідуальна авторська метафора, а метафора колективної творчості певної народності, що відображає її ментальність та моральні цінності, котрі дана народність ставить на перше місце. Саме тому ускладнений процес перекладу прислів'їв або фразеологізмів, метафори взагалі з однієї мови на іншу.

Оскільки моральність є однією з форм суспільної свідомості, варто розглянути поняття свідомості взагалі. Також необхідний порівняльний аналіз понять свідомість та несвідоме, оскільки дані поняття задіяні у творчому процесі та ірраціональному способі пізнання.

Свідомість – це відображення предметної дійсності у її відділеності від відносин суб'єкта до неї [4, с. 213–214]. Основа свідомості – знання, оскільки розвиток свідомості можливий лише при поповненні знаннями. Існують такі форми *суспільної* свідомості: релігія, наука, право, моральність, ідеологія, мистецтво. Моральність – найдавніша форма суспільної свідомості, тому створення прислів'їв чи приказок за допомогою процесу метафоризації становить науковий інтерес. Виникнення свідомості поза суспільством неможливе, оскільки образне та понятійне мислення та свідоме мовлення не наслідуються («ефект Мауглі»). За допомогою свідомості можливе передбачування подій, цілепокладання, а найважливішим компонентом свідомості є пам'ять. Несвідоме протиставляється свідомості та включає такі явища, як поведінкові автоматизми, інтуїцію та творчий інсайт.

Серед трьох типів мислення: конкретно-дієвого (практичного), конкретно-образного (художнього) та абстрактного – процес метафоризації задіяний в останніх двох типах. За Тейлором, творчий процес складається з етапів, що включають метафоризацію: формулювання проблеми; трансформація (коли проблема трансформується за допомогою метафори, аналогії); використання творчого продукту [8, с. 99–126]. Без сумніву, творчий процес включає процес метафоризації, оскільки при вирішенні певної творчої проблеми окрім прямої аналогії використовується символічна, тобто людина вдається до асоціацій. За Ф. Шеллінгом, творча здатність уяви є єдністю свідомої та несвідомої діяльності, а сама творчість є вищою формою людської діяльності [7]. Такі фактори, як відсутність критики, стан «мозгового штурму» виступають стимулюючими у відношенні до творчого процесу.

На основі досліджень у даній статті ми можемо зробити такі висновки. Метафора є антропологічною константою; «мова» тварин емоційно навантажена, і ми вважаємо, що емоційність у людській мові має певні витоки з емоційності тварин, та її виявлення

можливе переважно за допомогою метафори. Мова людини абстрактна, у результаті процесу абстрагування формується свідомість людини, де реальність відображається через узагальнені або ідеальні образи. Творча діяльність, котра неможлива без процесів метафоризації, торкається сфери свідомого та несвідомого, тому вивчення принципів роботи сфери несвідомого та ірраціональних способів пізнання є перспективою дослідження у даному напрямку.

Список використаних джерел

1. Абстрактное мышление [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://psihomed.com/abstraknoe-myishlenie/> (дата звернення: 12.06.2018).
2. В. С. Стёпин, М. А. Розов, Ф. И. Голдберг. Абстрагирование. Гуманитарная энциклопедия [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий, 2002–2018. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/concepts/7009> (дата звернення: 12.06.2018).
3. Коммуникации животных [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zooproblem.net/povedenie/part1/zoopsixologiy/untitled3.php> (дата звернення: 12.06.2018).
4. Леонтьев А. Н. Эволюция психики / Алексей Николаевич Леонтьев. – Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 1999. – 416 с.
5. Основы философии: учебник и практикум для СПО / А. Д. Иоселиани. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2018. – 481 с. – (Серия: Профессиональное образование).
6. Пиаже Ж. Психология интеллекта / Жан Пиаже; [пер. с англ. и фр. А. М. Пятигорского]. – СПб.: Питер, 2003. – 192 с.
7. Шеллинг Ф. В. Й. Философия искусства / Фридрих Вильгельм Йозеф фон Шеллинг. – М.: Мысль, 1966. – 496 с.
8. Taylor C. W. Various approaches to and definitions of creativity. The nature of creativity / R. Sternberg, T. Tardif (eds.). – Cambridge: Cambridge University Press, 1988. – P.99–126.

References

1. Abstraktoe myshlenie [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://psihomed.com/abstraknoe-myishlenie/> (data zvernennya: 12.06.2018).
2. V. S. Stypin, M. A. Rozov, F. I. Goldberg. Abstragirovanie. Gumanitarnaya entsiklopediya [Elektronnyy resurs] // Tsentri gumanitarnykh tekhnologiy, 2002–2018. – Rezhim dostupu: <http://gtmarket.ru/concepts/7009> (data zvernennya: 12.06.2018).
3. Kommunikatsii zhivotnykh [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.zooproblem.net/povedenie/part1/zoopsixologiy/untitled3.php> (data zvernennya: 12.06.2018).
4. Leontev A. N. Evolyutsiya psihiki / Aleksey Nikolaevich Leontev. – Voronezh: Izdatelstvo NPO «MODEK», 1999. – 416 s.
5. Osnovy filosofii: uchebnik i praktikum dlya SPO / A. D. Ioseliani. – 5-e izd., pererab. i dop. – M.: Izdatelstvo Yurayt, 2018. – 481 s. – (Seriya: Professionalnoe obrazovanie).
6. Piazhe Zh. Psihologiya intellekta / Zhan Piazhe; [per. s angl. i fr. A. M. Pyatigorskogo]. – SPb.: Piter, 2003. – 192 s.
7. Shelling F. V. Y. Filosofiya iskusstva / Fridrih Vilgelm Yozef fon Shelling. – M.: Myisl, 1966. – 496 s.
8. Taylor C. W. Various approaches to and definitions of creativity. The nature of creativity / R. Sternberg, T. Tardif (eds.) – Cambridge: Cambridge University Press, 1988. – P.99–126.

Ovcharenko N. M., postgraduate of Theory of Culture and Philosophy of Science Department, V. N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine, Kharkiv), ovcnatalia@gmail.com

Anthropological process of metaphorization as an element of the thinking process

In this article the process of metaphorization is considered as an integral part of thinking process in consciousness and the unconscious of human being. The methods of animal communication in comparison with human's methods are analyzed, as well as the concept of signal in humans and animals, the common features in the processes of abstraction and metaphorization, the role of consciousness and the unconscious when creating a metaphor, and the peculiarities of the creative process and the place of metaphor in it. Particular attention is paid to the classification of animal signals in communication, the classification of abstraction types, as well as

the peculiarities of phraseologisms, proverbs and sayings functioning as elements of folk art. Metaphor in the article is positioned as an anthropological constant. The assertion is substantiated that the «language» of animals is emotionally loaded, and emotionality in the human language may be the result of animal emotionality, and its manifestation is possible mostly by means of metaphor.

Keywords: metaphor, process of metaphorization, anthropological aspect, signal, language, abstraction, sign, symbol, unconscious.

* * *

УДК 111.11:161.201.3

Пашинська А. В.,
аспірантка кафедри філософської
антропології, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
agnessa.pashynska@gmail.com

Роль батьків у формуванні самоідентичності особистості

Метою статті було дослідити вплив відносин з батьками на формування самоідентичності особистості.

З'ясовано, що гармонічні стосунки з людьми, які нас виховували, є фундаментом для формування самоідентичності. Для їх гармонізації можна звернутися до методу феноменологічної редукції та осмислити сенс існування батьків в нашому житті, виплекати гарні стосунки допоможе індукція образу батьків до «небесних батьків», універсальних законів природи, існування чоловічого та жіночого. Усвідомлення мотивів, якими керувалися наші батьки, виховуючи нас, є ключем до їх прощення. Воночас глибокий аналіз власного дитинства формує здібність розрізняти своє та чуже або те, що нав'язали. Саме цевміння далі стане опорою у творенні власної ідентичності як автопроєкту. А хороші стосунки з батьками дадуть відчуття цілісності, через очищення та прийняття чоловічого та жіночого начала, яке ми беремо від наших батьків.

Ключові слова: самоідентичність, ідентичність, гармонізація, стосунки, батьки, діти.

Для ясності розуміння нашої статті зазначимо, що ми притримуємося тієї думки, що «ідентичність у людини одна – це самоідентичність особистості. Інші різновиди ідентичностей є колективними і являють собою певні конструкції, що впливають на процеси ідентифікації» [1]. Однак, згідно з деякими традиціями, що склалися в гуманітарній науці, під «ідентичністю» ми матимемо на увазі соціальну або колективну ідентичність, що є формою «зміст якої буде наповнюватись залежно від психологічних особливостей індивіда і його соціального оточення» [1]. Тобто ідентичність – це те, як особу визначають інші. Їй протистоїть самоідентичність, яка є самостійним визначенням особистістю себе. Або, якщо брати глибше, «особиста ідентичність або самоідентичність (Self-identity) – це єдність і спадкоємність життєдіяльності, цілей, мотивів і змістовних установок особистості, яка усвідомлює себе суб'єктом діяльності. Це не якась особлива риса або сукупність рис, якими володіє індивід, а його самість, відрефлексована в термінах власної біографії» [2].

Разом з тим додамо, що ми схилиємося до конструктивістських поглядів на самоідентичність як на автопроєкт. Який є результатом свідомого самонаповнення, тобто культивуванням та проявом самостійно обраних якостей та ролей. Від того, наскільки успішним є проєкт самоідентичності особистості, буде залежати міра її щастя. В той час як живучи під гнітом ідентичності, людина постійно буде відчувати гірку тугу за тим, ким би вона могла стати, якби змогла. Хоча проживання чужого життя, у випадках успішної (соціально визнаної) ідентичності, може приносити